

**КОНРАД
АДЕНАУЕР
(1876-1967) -
ІНІЦІАТОР
ЄВРОПЕЙСЬКОЇ
ІНТЕГРАЦІЇ**

Видатні досягнення Європейського Союзу в економічній, політичній, правовій, соціальній і культурній сферах викликають природне захоплення тими можливостями, що їх надає міждержавна інтеграція. Бажання увійти до Європейського дому демонструють навіть народи, які лише нещодавно здобули або відновили свою державність і для яких незалежність і повнота суверенітету мали б бути пріоритетними цінностями. Їх не бентежить навіть те, що Європейський Союз давно вийшов за рамки економічного співтовариства і набуває рис політичної наддержавної конструкції.

Півстоліття відділяє нас від початку об'єднання Європи. Європейці, які користуються плодами своєї співпраці, далеко не скрізь і не завжди пам'ятають тих, хто свого часу накреслив їм курс до миру і благоденства. Ще рідше ініціаторів інтеграції згадують у Східній Європі.

Європа навряд чи змінила б так кардинально своє обличчя, якби не плеяда видатних державних діячів, які зуміли з по-

**МАЙБОРОДА О.М.,
доктор історичних
наук, професор**

*Інститут політичних і
етнонаціональних
досліджень НАН
України*

воєнного безладдя і хаосу виокремити величні попередні надбання європейської гуманістичної традиції і, розвинувши їх, окреслити контури майбутнього для всього континенту. Видатний британець Уїнстон Черчіль своєю цюрихською доповіддю 1946 року запалив європейців прагненням покінчити з націоналістичними чварами і об'єднатися заради миру і демократії. Великий француз Шарль де Голль зумів загасити в душах своїх співвітчизників жаждою помсти і повів їх шляхом примирення з історичним суперником. Найтяжча місія випала на долю великого німця Конрада Аденауера, якому належало не лише підняти свою країну з руїн, а й відновити повагу і довіру до неї з боку європейців, закласти фундамент її майбутнього возз'єднання, захистити її від нових загроз. Всі ці проблеми належало вирішувати виключно мирними правовими засобами.

Свою історичну місію Аденауер розпочав у дуже складних обставинах. Значна частина німців не могла змиритися із ганьбою поразки і прагнула реваншу. Інша частина, зваблена миротворчою риторикою сталінського режиму, готова була співпрацювати з ним у справі відновлення німецької єдності. І перші, і другі піддалися національним почуттям, які заважали їм тверезо визначити центральне питання повоєнного устрою.

Чи був позбавлений національних почуттів перший канцлер Федеративної Республіки Німеччини? Всі його виступи і практичні дії були сповнені палкого бажання об'єднати усіх німців. Далекий від того, щоб змиритися з несправедливістю переможців, він рішуче заперечував державний статус Німецької Демократичної Республіки, не приховував того, що його уряд розглядає східні області як німецьку державну територію. Часом його риторика виглядала надміру радикальною, зокрема у питанні про східні кордони Німеччини. Однак треба мати на увазі, що його небажання визнати кордон по лінії Одер-Нейсе було спричинене саме силою його національних почуттів. Він не приховував, що його уряд "не може примиритися з односторонньо здійсненим відокремленням східних областей", а тому віддавав перевагу терміну "звільнення" перед терміном "возз'єднання", коли йшлося про 18 мільйонів східних німців¹.

Однак, на відміну від багатьох своїх співвітчизників, Аденауер поєднував розв'язання німецької проблеми із збереженням європейської цивілізації і зі збереженням європейськості Німеччини. Аденауера не обманув факт вирішальної участі Радянського Союзу у розгромі нацистського тоталітаризму. Він чудово усвідомлював, що комуністичний тоталітаризм є не меншою небезпекою і для німців, і для всієї Європи. Тому, пояснюючи нації свою позицію, він звертав особливу увагу на те, що "йдеться про те, чи залишиться Європа християнською,

а чи вона стане язичницькою ..." Відданий християнським цінностям, канцлер з тривогою спостерігав, як комуністична диктатура поступово відлучає його східних співвітчизників від європейської цивілізації. Він не мав сумніву, що піти у справі возз'єднання Німеччини на співпрацю з Москвою – означає піддати німецьку європейськість ризику. "Ми, християни ... – закликав Аденауер німців – повинні допомогти спорудити перешкоду на шляху радянського націоналізму". Канцлер чудово усвідомлював, що "цей радянсько-російський націоналізм ... не має ніяких європейських ознак. Йому властиві риси частини Азії, яка відстала в культурному відношенні"².

Політичний досвід Аденауера підказав йому, що в той момент – на зламі 40-50-х років ХХ століття – інтереси всієї Західної Європи, не зважаючи на нещодавній збройний конфлікт, у головних питаннях співпадали. Він розумів, що, з одного боку, сили німецького народу виснажені війною, а тому Німеччина не зможе піднятися без співробітництва із західними державами. Причому співробітництва, заснованого на довірі. Але, з другого боку, спасіння і майбутнє самої Західної Європи полягало у співробітництві з Німеччиною, а відтак від скорішого відродження її економічної потуги і міжнародного статусу. Канцлер вчасно скористався можливостями, що їх відкривала для Німеччини співпраця з колишніми переможцями: країна із об'єкта окупаційної політики здобувала можливість стати рівноправним партнером західних держав, суб'єктом міжнародних відносин.

Аденауер із холоднокрівністю справжнього лідера, відповідального не лише за сьогодні, а й за майбутнє країни демонстративно ігнорувал дошкульні випадки з боку опозиції, яка дала йому прізвисько "канцлер союзників". Залученням Німеччини до європейської співпраці він розраховував не лише зупинити розповсюдження комунізму, а й повернути Берлін і весь німецький Схід. Про це він прямо говорив 7 лютого 1952 р. у Бундестазі. Двома місяцями пізніше там же у Бундестазі він пояснив, чому покладається у цій справі на допомогу саме західних держав: можливість угоди з Радянським Союзом, вважав він, має бути відхилена. Канцлер добре усвідомлював, що в разі звернення до Кремля Німеччина не отримає ні свободи, ні самого возз'єднання. Але постане перед ризиком втратити демократичну перспективу³.

Симптоми цього виразно проглядалися у пропозиціях і Радянського Союзу, і його сателітного режиму у Східній Німеччині. Достатньо навести, як приклад, пропозицію керівника Східної Німеччини Отто Гротевольфа від 30 листопада 1950 р. про формування загальнонімецької ради для підготовки утворення загальнонаціонального тимчасового уряду. Комуністичний режим, володіючи у тричі меншою територією, претендував на однакову кількість місць у раді разом з пред-

ставниками західних земель⁴. Аденауеру не становило великих труднощів передбачити подальшу долю Німеччини у разі реалізації цієї пропозиції.

Критики Канцлера вважали його "історичною провиною" те, що у березні 1952 р. він зневажив пропозицію радянського уряду (нота Москви від 10 березня 1952 р. з проектом Основ мирної угоди з Німеччиною) відновити єдність Німеччини на умові її відмови від участі у воєнних пактах⁵. Аденауер дійсно відкинув цю пропозицію, оскільки в ній обминалося питання про вільні вибори. Піти на угоду, якою ігнорувався один з визначальних принципів демократії, канцлер не міг в силу відданості християнсько-демократичним цінностям.

Твердо визначившись із західним вектором зовнішньої політики Німеччини, Аденауер став одним з ініціаторів організаційного оформлення європейської інтеграції.

Початок європейської інтеграції справедливо асоціюється з іменами Жана Моне і Робера Шумана. Перший розробив проект Європейського об'єднання вугілля і сталі, а другий оприлюднив його 9 травня 1950 р. Однак, якщо говорити про генерування самої ідеї об'єднання, то вона була продуктом спільних роздумів у промислових та політичних колах ряду європейських країн. І голос Аденауера у цих дискусіях був помітним.

Зустріччю західнонімецьких, французьких і люксембурзьких промисловців у Дюссельдорфі у січні 1949 р. був покладений початок серії нарад з питань співробітництва у регіоні Рур-Лотарингія. Канцлер не лише підтримав нараду, а й поглибив ідеї господарської кооперації у низці виступів і заяв. Так, ще 23 березня 1950 р. в інтерв'ю європейському директору агентства "Інтернешл Ньюс Сервіс" Кінгсберу Сміту він висловився за створення спільних для ФРН і Франції економічних органів⁶.

Зрозуміло, що ця ідея для Франції також не була новою, вона вже тривалий час обговорювалася в урядових та господарських колах країни. Однак, якщо строго додержуватися хронології, то формальне доручення розпочати підготовку проекту національного співтовариства Жан Моне дав своїм співробітникам на початку квітня 1950 р.

Звісно, Аденауер не може бути названий першим ініціатором інтеграції Європи. Але в цьому складному процесі, особливо у його підготовчій фазі, він не був і другим. Аденауер одним з перших серед німецьких політиків зрозумів вигоди для Німеччини від входу у наднаціональне об'єднання. В той час, як опозиція, особливо комуністична, докоряла йому у національному приниженні Німеччини внаслідок добровільної відмови від частини суверенітету, канцлер продемонстрував здатність бачити значно далі. Перебуваю-

чи під контролем союзників, Німеччина була змушена покладатися на принцип довіри стосовно їх діяльності. В регіоні Руру це мало своїм результатом, зокрема, вивезення вугілля з Німеччини по низьких цінах, а ввезення – по цінах чи не вдвічі більших. Утворення ж наднаціональних органів, як вірно розраховував Аденауер, означало перехід від довіри до контролю, тобто замість директивного управління союзників встановлювався спільний добровільний контроль за діяльністю вільного ринку шести країн. Тим самим канцлер довів, що захист національного інтересу аж ніяк не тотожний національній самоізоляції.

Конрад Аденауер явив собою блискучий зразок політика, що здатний дивитися далеко вперед, прогнозувати майбутню модель світу і шукати в ній перспективи для свого народу. Коли його звинувачували в тому, що своєю орієнтацією на Захід він кладе край можливостям співпраці з СРСР у вирішенні німецького питання, він прозорливо зауважував: "Одного дня вся територія по той бік Одера-Нейсе мусить увійти до складу Європейського об'єднання вугілля і сталі та "спільного ринку", а існуючі нині кордони дедалі більше втрачатимуть своє значення"⁷. Аденауер не гірше за своїх опонентів розумів важливість для Німеччини економічних зв'язків із Східною Європою і активно стимулював заходи, щоб країна прийшла до них підготовленою. Саме у 50-ті роки у ФРН були засновані "Німецьке товариство по вивченню Східної Європи" у Штутгарті, "Науково-дослідницька рада Йогана-Готфріда Гердера" у Марбурзі, "Робітниче товариство по вивченню Східної Європи" у Тюбінгені, "Геттінгенський гурток", "Східноєвропейський інститут" та "Інститут Південно-Східної Європи" у Мюнхені.

Європейський Союз зараз дедалі більше зміцнює свою політичну єдність, у т.ч. шляхом впровадження принципу пріоритетності колективного рішення стосовно позиції окремої держави-члена. Ця тенденція видається настільки природною, що може скластися думка, що вона була започаткована спільною згодою усіх ініціаторів інтеграції. Між тим, своїм впровадженням і збереженням ідея політичної інтеграції особливою мірою зобов'язана насамперед послідовній позиції Аденауера.

Ще у згаданому інтерв'ю Кінгсбері Сміту він оприлюднив свою думку щодо необхідності створення спільних наднаціональних для ФРН і Франції не лише економічних, а й політичних органів. Тоді це викликало хвилю обурення в урядових і громадських колах Франції, які угледіли у пропозиції зазіхання на національний суверенітет своєї країни⁸. Однак це не похитнуло німецького канцлера. Він був впевнений, що і Франція, і всі інші члени "шістки", з якої складалося

ЄОВС, скоро самі прийдуть до ідеї політичного об'єднання. Дійсно, вже у 1952 р. виникла ідея Європейського політичного союзу. Особливе її значення, за словами Аденауера, полягало в тому, що "керівники ще вільних держав континенту визнали за необхідність покінчити у найкоротший термін з комплексом суверенітетів, що протистоять один одному, аби уникнути перетворення континенту на здобич більшовизму"⁹. А двома роками по тому Західна Європа жваво обговорювала план Європейського політичного союзу. Закономірно, що Конституційний комітет, який розробляв проект "європейської конституції" в рамках планового союзу, очолював тодішній міністр закордонних справ ФРН Генріх фон Брентано.

Тоді, у 1954 р. план Європейського політичного союзу закінчився провалом. Французький парламент відмовився ратифікувати проект Європейського оборонного співтовариства, який мав стати частиною грандіозного задуму. Певною мірою невдача тактики "штурму і натиску" у політичному об'єднанні Європи була закономірною. Політичний союз мав спиратися на міцне економічне підґрунтя. Це добре усвідомлював і сам Аденауер. В цей момент він виявив себе справжнім політиком європейського і світового масштабу. Він вирішив присвятити себе справі економічного об'єднання Європи, хоча чудово усвідомлював, що побачити віддалені наслідки своїх зусиль йому не доведеться.

Після 1954 р. Канцлер спрямував діяльність уряду на найактивнішу участь у підготовці Римських угод, якими у 1957 р. було засновано Спільний ринок шести західноєвропейських країн. Сам він перебував у постійному контакті з "комітетом дії за створення Сполучених Штатів Європи". Цей комітет був створений у 1955 р. за ініціативою Жана Моне у складі представників від політичних партій і профспілок шести країн і діяв як орган, який готував громадську думку в європейських країнах до майбутнього економічного співтовариства.

Політична майстерність Аденауера відіграла ключову роль під час проведення конференції міністрів закордонних справ країн-членів ЄОВС у Мессіні 1-2 червня 1955 р., яка мала визначити принципи майбутнього економічного співтовариства. З одного боку, Німеччина послідовно проводила аденауерівський принцип спільного вільного ринку на відміну від французьких намірів обмежитися галузевою інтеграцією. З другого боку, саме завдяки політичній майстерності Аденауера вдалося досягти зближення позиції Франції та інших учасників конференції. Аденауер разом з прем'єр-міністром Франції Гі Молле зуміли під час зустрічі 6 листопада 1956 р. досягти компромісу з цього питання, що значно прискорило підготовку і підписання Римських угод.

Після утворення "спільного ринку" німецький лідер не зрадив своїй послідовності у питанні про майбутній політичний союз, який мав вирости у майбутньому на ґрунті економічної співпраці. Його позиція залишалася непохитною і після того, як Францію очолив генерал Шарль де Голль – автор гасла "Європа вітчизни" і опонент ідеї "Європейської вітчизни". Де Голль також був прихильником політичного союзу західноєвропейських країн, але на принципі одноголосності при прийнятті рішень. Показово, що ідею політичного союзу "шістки" у вигляді "малої Європи" на принципі одноголосності де Голль оприлюднив саме на зустрічі з Аденауером у липні 1960 р.

Політичний досвід та інтуїція підказували німецькому канцлеру малу ефективність такого роду політичної співпраці. Але і тут він виявив себе майстром політичного компромісу. Щоб не відштовхнути де Голля, він всіляко підтримував його у блокуванні вступу до ЄЕС Великої Британії. У 1961 р. у ЄЕС обговорювався план європейського політичного союзу, підготовленого групою на чолі з Крістіаном Фуше. План фактично відбивав деголлівську позицію і викликав гостру критику інших членів "шістки". Саме Аденауер допоміг де Голлю знайти порозуміння з його найсуворішими критиками – представниками Італії, Нідерландів та Бельгії. Водночас саме тверда позиція Німеччини стала на перешкоді принципу одноголосності, закладену у плані. План Фуше було відкладено, що дало можливість пошуку оптимальної і загальноприйнятої моделі політичного об'єднання країн "спільного ринку"¹⁰. Результати цих пошуків були втілені вже у наш час у Маастрихтській та Амстердамській угодах.

Важливо враховувати, що дебати навколо політичного об'єднання Європи почалися в часи "холодної війни", коли будь-яке політичне питання було пов'язане з життям воєнної безпеки. В таких умовах Аденауер глибоко відчув свою відповідальність і за долю всього континенту. Відповідно оборону Європи він прагнув зміцнити також зусиллями і своєї країни.

Політика Аденауера у питаннях європейського воєнного співробітництва багатьма сприймалася критично. В радянській пропаганді, а згодом і в історіографії вона розцінювалася не інакше, як мілітаристська і реваншистська.

Аденауеру в тій ситуації належало, з одного боку, відшукати форму воєнної інтеграції Німеччини, яка гарантувала б її безпеку. З другого боку, він мусив розвіяти підозри щодо німецьких намірів увійти в систему євроатлантичної безпеки. Наприкінці серпня 1950 р. він підготував так званий "меморандум про безпеку", адресований американському верховному комісару у Німеччині Макклою, в якому слідом за проханням збільшити кількість союзницьких військ на території своєї країни висло-

вив "готовність в разі створення міжнародної західноєвропейської армії зробити внесок у вигляді німецького континенту"¹¹. Відкидаючи звинувачення, що озброєння Німеччини внаслідок створення такого континенту автоматично перетворює її на майбутнє поле бою і знищує шанс на її мирне об'єднання, канцлер був змушений пояснювати через пресу: "Громадськість має раз і назавжди зрозуміти для себе, що я принципово проти переозброєння Федеративної Республіки Німеччини і тим самим також проти створення нового німецького верхмату"¹². Але трьома роками пізніше він же заявляв на зборах виборців у Лімбурзі: "Ми наблизимось до повернення радянської зони, якщо західний світ володітиме відповідною силою"¹³.

З таких суперечливих заяв може з'явитися образ підступного і цинічного політика, який намагався підштовхнути західний світ до війни з Радянським Союзом заради егоїстичних німецьких інтересів.

Об'єктивно і неупереджено оцінити позицію Аденауера в той момент можна лише з урахуванням тих принципів, які домінували у тогочасній світовій і європейській політиці. У протистоянні двох політичних систем домінуючим був принцип сили, і Федеративна Республіка мала пристати на той або інший бік. Але сила розумілася Аденауером не як засіб нападу, а як засіб стримування. "Тоталітарна держава, – пояснював він – розуміє лише одне: вона прислуховується в тому випадку, коли той, хто з нею говорить, також володіє силою, і цю силу Європа повинна створити ..." Німці ж, вважав він, "повинні допомогти спорудити перешкоду на шляху радянського націоналізму". Ту саму думку він повторив в інтерв'ю американській газеті "Сатердей івнінг пост" 11 квітня 1955 р., коли наголошував, що Америка і Європа повинні бути сильними, аби викликати повагу Росії¹⁴.

Аденауер чудово усвідомлював значення сили у міжнародних відносинах. Він не був наївним романтиком, якого можна було б спокусити пропозицією об'єднати Німеччину в обмін на її демілітаризацію і нейтралізацію. Роз'яснюючи небезпеку такої пропозиції перед боннськими студентами 10 лютого 1951 р. Аденауер зазначив: "Ці слова – "нейтралізація Німеччини" – лунають спокусливо, особливо для такого народу, як наш, який так сильно і тяжко постраждав в обох війнах ..." Однак, продовжував він, в разі реального зіткнення двох наддержав, Німеччина була б розчавлена. Адже "нейтралітет забезпечений лише у тому випадку, якщо країна, що стала нейтральною або нейтралізованою, досить сильна, аби самостійно захищати свій нейтралітет проти будь-якої держави". Саме тому, на його думку, "нейтралізація Німеччини була б нещастям для Європи, нещастям для німецького народу". Зовнішньополітичним орієнтиром канцлера була "Європа за участі вільної Німеччини і мир в усьому світі"¹⁵.

Цілком логічно в обставинах початку 50-х років, що Аденауер вбачав найважливішим засобом до європейської інтеграції створення Європейської армії за планом Рене Плевена. Навіть невдача із втіленням плану не похитнула Аденауера у переконаності про правильність свого вибору. Він зумів ввести Німеччину у систему західноєвропейської оборони, що було зафіксовано Паризькими угодами 1954 р. про створення Західно-Європейського Союзу за участю ФРН і про її залучення до НАТО. Укладення цих угод змінило ідею західноєвропейського воєнного співробітництва – з антинімецького, яким воно було за Брюссельським договором 1948 року, співробітництво стало спільним європейським.

Підписанням Паризьких угод Аденауер зміцнив оборонний потенціал і своєї країни, і всієї Європи. Заслуга тим більш висока, що реалізовувати свій задум канцлеру довелося не лише долаючи опір з боку Радянського Союзу, а й розвіюючи недовіру у західних країнах. Цей комплекс недовіри до Німеччини висловила, приміром, англійська "Дейлі експрес", яка 18 листопада 1954 р. наступним чином коментувала Паризькі угоди: "... ми отримали як партнера державу, чия політика неминуче мусить бути агресивною, якщо вона хоче досягнути своїх відкрито оприлюднених цілей. ... Для тих німців, які прагнуть агресії та авантюр, новий союз означає свободу рук на Сході"¹⁶. Така підозра відверто висловлювалася вже після того, як Аденауер при укладенні Паризьких угод спеціальним протоколом заявив про обов'язок Федеративної Республіки не виробляти на своїй території атомної, хімічної і біологічної зброї, снарядів далекої дії та керованих снарядів.

Участь ФРН у системі євроатлантичної оборони суттєво зміцнила останню і зробила її надійним гарантом безпеки розвитку Європейського економічного співтовариства. Це стало найвагомішим аргументом проти звинувачень ФРН у реваншизмі. Іншим аргументом на підтвердження мирних намірів Німеччини було її зближення із колишнім ворогом – Францією.

Своєю позицією Аденауер зумів переконати французів у щирості німецьких намірів встановити відносини миру і добросусідства. При підготовці ЄОВС Аденауер дав офіційні гарантії Франції, що німецька загроза ніколи не виникне знову. 14 вересня 1958 р. під час зустрічі з де Голлем, якою було покладено початок договірному процесові, він і французький президент заявили: "... Ми вважаємо, що необхідно раз і назавжди покласти край попередній ворожнечі; французи і німці покликані жити у злагоді і працювати поруч"¹⁷. Слід сказати, що свою заяву Аденауер підпирав конкретними кроками назустріч партнеру. Він підтримав позицію Франції щодо

спільної сільськогосподарської політики у Спільному ринку, хоча це і завдавало ФРН фінансових збитків. Заради справедливості слід зазначити, що в обмін де Голль підтримав Аденауера у західно-берлінському питанні, яке в той момент знову загострилося.

Хоча саме позиція Німеччини стосовно принципу одностайності заблокувала "план Фуше", але в цілому німецький канцлер виявив достатньо компромісності щодо плану в цілому. Коли 22 січня 1963 року довгоочікуваний всіма європейцями договір між ФРН та Францією було підписано Аденауером і де Голлем, відразу впало в око, що він у ряді питань повторює ідеї "плану Фуше". Це стосувалося періодичних консультацій сторін з питань зовнішньої політики, оборони, освіти, молоді, зустрічей глав держав або урядів, міністрів закордонних справ та оборони, начальників штабів збройних сил, міністрів освіти. "Спільною декларацією сторін" Аденауер і де Голль оголосили, що "...примирення французького і німецького народів, яке кладе край віковій ворожнечі, є історичною подією, яка глибоко міняє відносини між двома народами"¹⁸.

Уклавши договір із Францією, Аденауер остаточно знищив потенційне вогнище протиріч, непорозуміння і конфлікту, яке могло б стати загрозою усьому процесові європейської інтеграції. Договір гідно увінчав тривалу кар'єру видатного політика ХХ століття і дозволив йому піти на відпочинок із почуттям виконаного обов'язку і перед своїм народом, і перед усією Європою.

Коли йдеться про постать такого масштабу, як Конрад Аденауер, то не важко вдатися до його ідеалізації. Між тим Аденауер був людиною з усіма її чеснотами і вадами.

Він керувався принципом, що "політика складається не з ідеалів, а з національних інтересів", і діяв відповідно до цього принципу. Так, наполягаючи на збільшенні американської воєнної присутності в Європі як гарантії від радянської загрози, він разом з тим тривалий час разом із Францією не допускав до "спільного ринку" охоронницю американських інтересів у Європі – Велику Британію, називаючи англійців "напів-друзями".

Він вважав за можливе ігнорувати думки колег, якщо вони розходилися з його особистими, і застосовував всі можливі політичні засоби, щоб добитися від Бундестагу прийняття тих рішень, що він вважав за потрібні. Так було при отриманні згоди Бундестагу на участь ФРН в ЄОВС (18 квітня 1951 р.), у Раді Європи (2 травня 1951 р.), у Європейському оборонному співтоваристві (травень 1952 р.). Він зробив вигляд, що не помічає неспівпадіння між договором про ЄОВС, за яким Верховний Орган об'єднання мав наддержавний статус, і статтею 24 Конституції ФРН, за якою суверенні права республіки якщо й могли бути перенесені, то тільки на міждержавні органи.

За його згоди Бундестаг при ратифікації німецько-французького договору пішов на безпрецедентний у дипломатичній практиці крок – доповнив договір власною преамбулою, у якій виклав головні цілі боннської політики, а серед них і такі, що розходилися із цілями партнера по договору – тісне співробітництво між Європою і США, прийняття до СЕС Великої Британії¹⁹.

За свідченням сучасників, Аденауер не вагався застосовувати тиск на депутатів Бундестагу, що навіть породило жарт французьких журналістів: "При голосуванні у французьких Національних зборах прем'єр-міністр побоюється депутатів. У Бундестазі депутати побоюються бундесканцлера".

Впевненість Аденауера у своїй правоті не могли похитнути ані критика ворогів, ані відверта незгода друзів, приміром міністра закордонних справ у 1950р. Густава Хейнемана, який після оприлюднення "меморандуму про безпеку" демонстративно подав у відставку і вийшов з ХДС²⁰.

Авторитет, яким Аденауер користувався у партії, в Бундестазі і суспільстві дозволяв йому ігнорувати тих, хто не розумів його задумів. Але і тут він залишався великим діячем, який не дозволив собі перетворити власний авторитет на авторитаризм.

Діяльність Аденауера після Другої світової війни уособлює приклад нерозривної єдності служіння національній і європейській справі. Аденауер увійшов в історію як великий німець саме тому, що найглибше з усіх своїх співвітчизників зрозумів, що інтереси його нації можуть бути реалізовані лише в умовах європейської єдності. І він же заслужив право називатися великим європейцем, бо одним з перших відгукнувся на заклик до єднання і довів, що європейська спільність без Німеччини була б неможливою.

Хоч які б докори лунали на адресу Конрада Аденауера, безсумнівно одне: у час тяжких випробувань німецької нації і всіх європейських народів він зробив головне – ставши до державного керма, він не зробив помилки у визначенні зовнішньополітичного курсу не тільки Німеччини, а й всієї Європи в напрямку миру, стабільності, економічної співпраці і колективної безпеки – тобто тих цілей, які зараз на наших очах стають захоплюючою реальністю.

ПОСИЛАННЯ.

¹ Цит. по: Беляя книга об агрессивной политике правительства Федеративной Республики Германии. – М., 1959. – С.80, 95.

- ² Цит. по: Там же. – С.72.
- ³ Див.: Там же. – С.57; 73-75.
- ⁴ Повний текст листа О.Гротевольа див. у: Герст В. Федеративная Республика Германии под властью Аденауера. – М., 1958. – С.223-224.
- ⁵ Текст "Основ" див. у: Белая книга ... – С. 129.
- ⁶ Княжинський В.Б. Политическая стратегия антикоммунизма. – М., 1969. – С.46-47.
- ⁷ Цит. по: Белая книга ... – С.82.
- ⁸ Див.: Милюкова В.И. Дипломатия реванша. – М., 1966. – С.236-237.
- ⁹ Цит. по: Княжинський В.Б. Указ.соч. – С.73.
- ¹⁰ Див.: Манфред И.А. Париж-Бонн: Франко-западногерманские отношения во внешней политике пятой республики. 1958-1968. – М., 1970. – С.52-53.
- ¹¹ Цит. по: Белая книга ... – С.32-33.
- ¹² Цит. по: Там же. – С.32.
- ¹³ Цит. по: Там же. – С.58.
- ¹⁴ Див.: Там же. – С.72, 74.
- ¹⁵ Цит. по: Герст В. Указ.соч. – С.135, 137, 138.
- ¹⁶ Цит.по: Белая книга ... – С.40.
- ¹⁷ Цит.по: Манфред И.А. Указ.соч. – С.26.
- ¹⁸ Цит.по: Там же. – С.92.
- ¹⁹ Див.: Там же. – С.93-94.
- ²⁰ Див.: Герст В. Указ.соч. – С.125-126.